

INGLIZ TILI SO'ZLASHUVIDAGI MUAMMOLAR, QIYINCHILIKLAR VA ULARGA YECHIM

Anorov Sirojiddin Nozimjon o'g'li

Annotatsiya: *ushbu maqolada ingliz tili so'zlashuv jarayonida yuzga keladigan muammolar, ularning asosiy sabablari, ayniqsa tovush, talaffuz, so'z boyligi bilan bog'liq bo'lgan masalalar, til o'rganish jarayoning ahamiyati va yo'llari xususidagi fikrlar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *inglizcha talaffuz, noto'g'ri talaffuz, fonetika, fonologiya, segmental xususiyatlar, supra segmental xususiyatlar, transliteratsiya.*

KIRISH

Ingliz tilidagi gapirish, muloqot, talaffuz va imlo o'rgatish va o'rganish oson ish emas, chunki bunday jarayonlar har qanday tilda muhim qismlardir. Xorijiy tillarni o'qitishda, xususan, chet tillar talaffuzi va intonatsiyasida eng samarali yondashuvni ishlab chiqish, chet tillar bo'yicha muloqot qobiliyatini shakllantirishga ko'maklashish muhimdir. Biroq, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni hisobga olish kerak, bu esa haqiqiy muloqot vaziyatini modellashtirishga imkon beradi [1].

Ingliz tilini o'rgatuvchilarning vazifasi faqatgina o'rganuvchilarni o'qitish yoki ularning ingliz tilidagi mahoratlari ya'ni o'qish, yozish, eshitish va gapirish kabi qobiliyatlariga ko'proq e'tibor qaratishgina emas, balki ularga Ingliz tiliga bo'lgan ishtiyoq, yaxshi munosabat va zo'r motivatsiya berish orqali yordam berish va ruhlantirishdan ham iboratdir. Shunday bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda o'qituvchilar Ingliz tilini o'rgatishda bir qancha qiyinchiliklar va to'siqlarga duch kelmoqda.

Nazariy darajadagi tadqiqot usullari xorijiy ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, sintezi va taqqoslash; empirik darajadagi o'qitish tajribasini umumlashtirish, amaliy mashg'ulotlar jarayonini kuzatish, darslarda ishlatiladigan talaffuz va intonatsiyani o'qitish usullarining samaradorligini tekshirish mumkinligini isbotlamoqda. Ingliz tili fonetikasi sohasidagi xorijiy mualliflar: J.Kelli (G.Kelly) [2], P.Ro'cha (P.Roach) [3], M. Xyughings (M. Hewings) [4], D. Kristal (D. Crystal) [5], P. Eshbi (P. Ashby) [6], T. (T. Jones) [7], J.D. O'Konner (J.D. O'Connor) [8]ishlari asosida tanishish mumkin. Keling, J.Kelli, Qanday qilib talaffuzni o'rgatish masalasiga to'xtalib ("How to Teach Pronunciation"). Ushbu ishda muallif o'qituvchi nutq ishlab chiqarish jarayonini bilishi va talaffuz qilinadigan tovushlarning fiziologiyasini tushunishi kerakligini ta'kidlaydi [2]. O'quvchilarda yuzaga keladigan muammolar to'g'risida gapirganda, muallif shuni ta'kidlaydi [2]:

1) ingliz tilidagi harflar va tovushlarning yozma ko'rinishi o'rtasida mos kelmaslik, bu o'rganayotgan kishining ona tilidagi harflar va tovushlar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri mos kelishi mumkin bo'lganidan farq qilishi mumkin;

2) o'quvchi o'z ona tilida harflar va tovushlarning yozma ifodasi o'rtasida ham nomuvofiqlik mavjud bo'lsa, tovushlarning yangi belgilari bilan tanishish zaruriyati;

3) ingliz tiliga xos bo'lmagan, ammo o'quvchilarning ona tilida uchraydigan tovushlar, tovushlar kombinatsiyalari mavjudligi;

4) ingliz tilida uchraydigan, ammo o'quvchilarning ona tiliga xos bo'lmagan tovushlar, tovushlar kombinatsiyalari mavjudligi;

5) ingliz tilining o'quvchining ona tiliga xos bo'lmagan urg'u va intonatsion modellari. [2]

O'z navbatida P. Rouch "English Phonetics and Phonology" darsligida so'nggi paytlarda talaffuzni o'qitish ko'p hollarda amaliyotchi pedagoglar ham, metodist nazariylar ham tomonidan e'tiborsiz qoldirilganligini ta'kidlaydi, chunki bu tilning zamonaviy talablarga javob bermaydigan eskirgan tomoni deb hisoblangan. Buning sababi shundaki, talaffuz ko'nikmalarini o'rganishda asl tovushga erishish asosiy vazifa hisoblanadi, chet tilni o'rganishning asosiy maqsadi esa - muloqotdir.

M.Huings, boshqa mualliflar singari, o'qituvchilar ko'pincha talaffuzga etarlicha e'tibor bermasliklarini, hatto o'quvchilar o'zlari tushunarli tovushga erishishni istashsa ham, uni nutqning boshqa jihatlari kabi muhim emas deb hisoblashlarini ta'kidlaydi [4,11]. Muallif, o'qituvchi talaffuzni o'rgatishda o'z oldiga vazifalar qo'yganda (masalan, ingliz tilining qaysi variantini model sifatida ishlatishni tanlashda) ma'lum omillarni hisobga olishi kerakligini aytadi, masalan [4, 12]:

ASOSIY QISM

Talaffuz, so'zlarni talaffuz qilish usuli deb tushunsa bo'ladi. Ingliz tili yoki boshqa tilni o'rganayotgan talabalar o'sha tilning talaffuzida muammolarga duch kelishadi. Ingliz tili ona tili bo'lmaganlarning nutqida ingliz tili talaffuzini mukammal o'rganishdan kelib chiqadigan talaffuz xususiyatlari bo'lishi mumkin, ya'ni fonologik qoidalarni ona tilidan ingliz tiliga o'tkazish yoki asosiy tilni o'rganishda ishlatiladiganlarga o'xshash strategiyalarni amalga oshirish orqali. Ular, shuningdek, ingliz tilidagi tovushlarni so'zlovchining ona tilida topilmaydigan yangi talaffuzlarni yaratishi mumkin. o'quvchilar uchun ona tilida gapiruvchilarning talaffuziga o'xshash talaffuz qilish juda qiyin. Ingliz tilining xalqaro til sifatida talaffuzi haqidagi munozaralar ko'plab o'quvchilar uchun ona tiliga o'xshash talaffuz ham kerak emasligini va haqiqatan ham kerak bo'lmasligini ta'kidlaydi. Ma'lum bo'lishicha, tushunarlik oldindan mavjud bo'lgan har qanday modelga muvofiqlikdan ko'ra ko'proq mos keladigan maqsaddir.

Ingliz tilidagi talaffuzdagi qiyinchiliklar:

Talaffuz - bu og'zaki muloqotning uni yanada samarali va jozibali qiladigan jihatidir. Shu sababli, so'zlashuv jarayonida talaffuzning ahamiyati juda katta. Ma'lum bir tilda so'zlashuvchilarga alifbodagi tovushlar ularning talaffuziga juda chuqur va kuchli ta'sir ko'rsatadi. Har bir tilda mavjud bo'lgan ma'lum tovushlar mavjud. Tilda mavjud tovushlarning aksariyati bir-biriga o'xshash ko'rinadi, ammo ular to'g'ri talaffuz qilinmaydi. Talaffuzda ba'zi farqlar mavjud. Shuning uchun, agar inson ona tili bo'lmagan tilda gapirsa, u ma'lum bir qiyinchiliklarga duch kelishi tabiiy hol albatta. Masalan, yapon tilida "r" tovushi yo'q. Shuning uchun ular o'z tillarida mavjud bo'lgan muqobil tovushdan o'zlariga mos ravishda foydalanishlari kerak. "r" tovushini talaffuz qilishda ular "l" tovushini talaffuz qilishadi. Shunga o'xshab, arab tilida "p" tovushi yo'q va ular uni "b" tovushi bilan almashtiradilar. Ammo tovushlarning

talaffuziga ta'sir qiladigan ko'plab boshqa omillar mavjud. Har qanday tilda ona tili bo'lmagan kishi har doim ba'zi muammolarga duch keladi.

Ingliz tili talaffuzida uchraydigan ba'zi muammolar quyidagicha:

Nutq tovushlarini aniqlash: Nutq tovushlari nutq organlari tomonidan ixtiyoriy ravishda ishlab chiqariladigan va ushbu organlar tomonidan bajariladigan aniq harakatlarning natijasidir. Nutq tovushlarini tanib olishda muammo bor va biz bir xil harf turli tovushlarga ega ekanligini kuzatishimiz mumkin. Masalan, "a" harfi "bath" da "batte" harfi bilan bir xil talaffuz qilinmaydi. Umuman, fe'llar va ismlar bir xil yozilsa-da, ularning talaffuzi har xil.

Ona tilidagi aralashuv: Talabalar ingliz tilidagi turli tovushlarni ona tilidagi tovushlar bilan aralashtirishi va chet tildagi tovushlarni osongina tanib olish qobiliyati yo'qligi bilan bog'liq muammo mavjud.

Suprasegmental xususiyatlar: Suprasegmental xususiyatlarga Prosodik xususiyatlar yoki Prosodilar deb ham ataladi. Asosiy suprasegmental xususiyatlari uzunlik, harfli urg'u va ovoz balandligi. Ingliz tilini o'rganayotgan kishi uchun o'zining nutq a'zolari bilan chet til tovushlarini chiqarish qiyin va o'rganuvchi til, lab va nutq a'zolarining boshqa qismlarini ma'lum aniq holatlarga qo'yishni yoki ular bilan ba'zi harakatlarni bajarishni o'rganishi kerak. "Artikulator fonetika" nutq tovushlarini ishlab chiqarishda nutq organlarining harakatini o'rgatishga yordam beradi. Nutqni o'pka, larynx, til, lablar, yumshoq tilak, qattiq plitka va boshqalar hosil qiladi. Deniyel Jons so'zlarning ifodalanishini "og'iz a'zolarining gimnastikasi" deb ta'riflagan. U artikulyatsiya muammolarini hal qilish uchun o'quvchi fonetika nazariyasini o'rganishi va ushbu nazariyaga asoslangan zarur mashqlarni bajarishi kerakligini aytadi. Umuman olganda, agar o'quvchiga chet el tilidagi tilda bu so'zlarni to'g'ri talaffuz qilsa, uning uzunligi, ta'siri va balandligi to'g'ri talaffuz qilinadi. Asosiy qiyinchilik bu ko'rsatmalarni yodda tutishdir. O'qituvchidan talaffuz qilishda namuna bo'lish talab etiladi va u o'quvchiga quloq mashqlarini taqdim etishi va u o'quvchilarning muvaffaqiyati yoki harakatlarini baholashi kerak.

An'anaviy harflarning shakllarini o'rganish bilan bog'liq muammo: An'anaviy harflarning shakllarini va an'anaviy imlo va talaffuz o'rtasidagi munosabatlarni eslab qolish muammosi mavjud. Biz belgilarni aralashtiramiz va bu so'zlarning noto'g'ri talaffuziga olib keladi. Ingliz tilida 26 ta harfdan iborat bo'lgan alifbonda 44 ta tovush bor. Bu belgilarning shakli va talaffuzi haqida aniq ma'lumotga ega bo'lish kerak.

Bog'langan nutq: Ingliz tilini o'rganayotganlar ko'pincha bimalol gapirishni yaxshi ko'radilar va gapirish mahoratini yaxshilashga harakat qilganda, ular bog'liq nutq qoidalari haqida bexabar bo'lishadi va o'ylamasdan talaffuzda xatolarga yo'l qo'yishadi. Tildagi so'zlar bir-biriga to'g'ri kelmaydi. Nutqni to'g'ri talaffuz qilish uchun ba'zi so'zlarning oxiri va boshini talaffuz qilish usuli bu so'zlarning boshidagi va oxiridagi tovushlarga qarab o'zgarishi mumkin.

Transliteratsiya: Ingliz tili talaffuzida ona tili bo'lmaganlar bilan transliteratsiya muammosi mavjud.

Ingliz tilidagi ikki xil talaffuz bilan bog'liq muammolar; Amerika talaffuzi va Britaniya talaffuzi: Ingliz tilini o'rganayotganlar Amerika va Ingliz tillarining

talaffuzi bilan bog'liq muammoga duch kelishadi, chunki biz bu ikki tilning talaffuzini aralastiramiz. Amerika ingliz tili odatda Qo'shma Shtatlarda, Britaniya ingliz tili esa Angliyada va Britaniya imperiyasida, shuningdek, ushbu imperiyaga tegishli mamlakatlarda ishlatiladigan til deb ataladi.

Eng ko'p ko'rinib turadigan farqlardan biri ba'zi so'zlarning yozilishidir. Amerika inglizchasidagi rang kabi so'zlar Britaniya inglizchasida rangga aylanadi. Yana bir misol Amerika so'z teatri. Britaniya ingliz tilida bu teatrga aylanadi. Ko'pincha ingliz tilidagi so'zlarning harflari bir xil bo'lsa-da, ularning talaffuzi turlicha bo'lishi mumkin. Aksent so'zning boshqa harflariga qo'yiladi.

Britaniya ingliz tilida "yetuk" so'zi "machure" deb talaffuz qilinadi, Amerika ingliz tilida esa "Matoor" deb talaffuz qilinadi. Bu "t" tovushining talaffuzida farq borligini ko'rsatadi.

Yozuv va talaffuz o'rtasida mos kelmaslik: Yozuvlar va ularning talaffuzi o'rtasida moslik yo'q. Masalan, so'z oxiridagi "tion" so'zi "shun" deb talaffuz qilinadi, "sion" so'zi esa "zhun" deb talaffuz qilinadi. Ko'pincha harflarning turlicha talaffuz qilinishi mumkin, ammo ularning farqlarini bilish foydali bo'ladi.

XULOSA

Bizga ma'lumki bugungi kunda tillarni o'rganishga judda katta e'tibor berilmoqda. Ayniqsa, bu tillar ichida ingliz tilini o'rganish boshqa tillardan muhimligi, qiyinligi va uzoq vaqt talab qilinishi bilan ajralib turadi.

Xato talaffuz qilish muammosini hal qilish yo'llari: Ona tilda gapiruvchilarning turli so'z va iboralarni qanday talaffuz qilishlarini tinglash va bu so'zlarni ular kabi talaffuz qilishga harakat qilish muhimdir. So'zlarning entimoligi yoki kelib chiqishini zamonaviy lug'atlarda ko'rib chiqish orqali talaffuzni yaxshilash mumkin. Simvollarni to'g'ri talaffuz qilish uchun fonetika alifbosini o'rganing. Agar siz haddan tashqari tez gapirsangiz, ba'zi so'zlarni o'tkazib yuborishingiz, ularni to'liq talaffuz qilmasligingiz yoki ularni chalkashtirishingiz mumkin. Agar siz juda sekin gapirsangiz, siz g'ayritabiiy bo'lib ko'rinishingiz mumkin. Lekin juda tez gapirishdan ko'ra, sekin va aniq gapirish yaxshiroqdir. Turli xil nutq, talaffuz, milliy va mintaqaviy ingliz tilining aksentlarini modellashtirish uchun ko'plab CD va DVD diskalar mavjud. O'rganayotgan kishi, ingliz tilini yaxshiroq talaffuz qilish uchun bunday suhbatlarni tinglashi foydali bo'ladi. To'g'ri tovush mashg'ulotlari va tan olish bilan fonetik belgilarni o'rganishga yordam beradigan yaxshi o'qituvchilar va qo'llanmalarni izlash kerak. Yaxshi quloqqa ega bo'lish kerak, chunki agar odam yaxshi quloqqa ega bo'lsa, u chet tildagi so'zlarni to'g'ri talaffuz qila oladi. Chet tovushlarning akustik xususiyatlarini eslab qolish uchun yaxshi xotiraga ega bo'lish kerak. Shuningdek so'z boyligi oshirish ham til o'rganuvchilarning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bodnar S., Yatsenko G. The implementation of linguistic and cultural studies approach into the course of English phonetics with the use of new audio-video technologies. 7TH International conference on education and new learning technologies. 2015. P. 7364–7368.

2. Kelly G. How to Teach Pronunciation. Pearson Education Limited, 2003.
3. Roach P. English Phonetics and Phonology. A practical course. Cambridge, 2012. 262 p.
4. Hewings M. Pronunciation Practice Activities. A resource book for teaching English pronunciation. Cambridge, 2004. 246 p.
5. Crystal D. The biggest challenges for teachers. [Electronic resource]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ItODnX5geCM> (date of access: 11.11.2020).
6. Ashby P., Ashby M.G. Phonetic pedagogy. London Bloomsbury, 2013. P. 198–207.
6. Jones T. Fifty Ways to Teach Pronunciation: Tips for ESL/EFL Teachers. Wayzgoose Press, 2015. 66 p.
7. O'Connor J.D. Sounds English. Longman Group UK Limited, 1989. 126
8. <https://www.theteflacademy.com/blog/language-specific-pronunciation-problems-for-english-language-learners/>
9. <https://discover.hubpages.com/education/HOW-A-LEARNER-OF-ENGLISH-AS-SECOND-LANGUAGE-CAN-OVERCOME-PRONUNCIATION-CHALLENGES>
10. English Pronunciation and Spelling: Problems and Difficulties. AHMED DRAIA UNIVERSITY-ADRAR FACULTY OF LETTERS AND LANGUAGES DEPARTMENT OF ENGLISH AND LANGUAGE.